

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

XVI əsrdə üç Azərbaycan imperatorluğundan (Elxanlılar (1256-1388), Qaraqoyunlular (1375-1469) və Ağqoyunlular (1378-1508)) sonra Azərbaycan Türkləri Qızılbaş Dövlətini (1501-1736) yaratdılar. Onun əsasını I İsmayıl (1501-1524) qoydu. Əsas etibarını yeddi tayfaya arxalanan (şamlı, rumlu, ustaclı, təkəli, əfşar, qacar və zülqədər) və Azərbaycan Türklərinin çox hissəsini öz tərəfinə çəkən Şah İsmayıl bütün Azərbaycan ərazisini birləşdirdi. Bu tayfalarından o, etibarlı ordu yaratdı. Qızılbaş dövlətinin tərkibinə həm bütün Azərbaycan, həm Çuxursəd bəylərbəyliyi, həm də şərq Gürcüstan və İran ərazisi daxil idi.

Şirvan öz müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparırdı. İsmayılın davamçısı I Təhmasib (1524-1576-cı illər) Azərbaycanın parçalanmış feodal torpaqlarını birləşdirməyi sona çatdırdı.

Zaqafqaziyanın Qızılbaş Dövlətinin tərkibində olan bütün vilayətləri bəylərbəyliyinə bölünürdü. Gəncə də belə xüsusi bəylərbəylik idi. I Təhmasib sultan Şahverdinin Gəncə bəylərbəyi təyin etmişdi. O, Qacar tayfasından olan Ziyadoğlu sülaləsinin əsasını qoydu. Bu sülalə Qarabağ və Gəncə bəylərbəyi sülaləsi idi. Şahverdiyə Qarabağ və Gəncədən başqa həm də Şəmşədil və Qazax və Borçalı tabe idi. Gəncə ilə bərabər onların da hərbi qüvvələri var idi. Gəncəli Şahverdi hörmətli bəylərbəyi idi, onun Qızılbaş Dövlətində böyük siyasi rolu vardı. Şahverdi dəfələrlə qızılbaşların (Səfəvilər) dəstələrinə başçılıq edib Gürcüstan Luarsab və Svimon çarlarına qarşı hücumda keçmişdilər. Bu çarlar Tiflisi qızılbaşlardan təmizləmək niyyətində idilər. Gürcü çarlarının bu məqsədi uğursuzluğa uğradı. Luarsab öldürüldü, Svimon isə satqın əli ilə əsir düşdü. Qızılbaş ordusu isə sultan Şahverdinin rəhbərliyi altında 1569-cu ilə kimi Tiflisdə qaldılar.

Gəncə bəylərbəyləri Qızılbaş Dövlətinin bütün şahlarının həmişə sadıq nökrələri olmuşdular. Onlar dövlət xəzinəsinə vergilərin yığılmasına güclü nəzarət edirdilər.

Qızılbaş Dövləti dövründə Azərbaycanın təsərrüfatı təd-

ricən bərpa olunurdu. Kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq, sənət və ticarət inkişaf etməyə başlamışdı. XV əsrdə Ağqoyunlu sultanı Uzun Həsənin (1453-1478) dövründə başlanmış olan ticarət və diplomatik münasibətlər XVI əsrdə Qızılbaş Dövləti dövründə daha da inkişaf etdi. Arxangelskdən keçən şimal yolunun, Volqa-Xəzər yolunun açılması Qızılbaş Dövlətinin Qərbi Avropa ölkələri ilə alış-

Azərbaycanın ticarət mərkəzləri Qafqazda o dövrdə İrəvan, Naxçıvan, Şamaxı, Dərbənd və Bakı idi. Şübhəsiz, Şamaxı-Tiflis tranzit ticarət yolunun keçdiyi Gəncə və Ərəş də bu ticarətin fəal iştirakçısı idilər. Sonrakı məlumatlara görə beynəlxalq bazara Gəncə iki növ ipək verirdi: ərdəssin və ərdən ipəkləri.

XVI əsr mənbələrində göstərilirdi ki, Gəncə əhalisi çox olan böyük ticarət şəhəri idi. Qızılbaş şahı Məhəmməd Xudabəndənin osmanlılara

qarşı yürüşünün iştirakçısı Uruş bəy Gəncə haqqında məlumat verərək deyir ki, Şirvandan bir qədər qərbdə Gəncə vilayəti yerləşir. Bu bəylərbəyliyinə 7 və ya 8 şəhər daxildir. Gəncə özü isə 225 min nəfər əhalisi olan bir şəhərdir. Şəhər dağlıq ərazidə yerləşir, əhalisi də çox düyüşkəndir. Gəncədə qiymətli tikintilər vardır.

qarşı yürüşünün iştirakçısı Uruş bəy Gəncə haqqında məlumat verərək deyir ki, Şirvandan bir qədər qərbdə Gəncə vilayəti yerləşir. Bu bəylərbəyliyinə 7 və ya 8 şəhər daxildir. Gəncə özü isə 225 min nəfər əhalisi olan bir şəhərdir. Şəhər dağlıq ərazidə yerləşir, əhalisi də çox düyüşkəndir. Gəncədə qiymətli tikintilər vardır.

xanla birlikdə osmanlı döyüşçülərinin yolunu kəsdilər və Çıldır yaxınlığında savaşa məğlubiyətə uğradılar. İrəliləyib qızılbaşların Tiflis qalasını tutan Mustafa paşa Şirvana getdi. İmamqulu xan ona yetişib Əmir xanla və Təbriz valisinin qoşunu ilə birlikdə yenə osmanlı or-

Zaqafqaziya həm qərb-şərq ticarətində iştirak edirdi, həm də əsas şərq əmtəəsinin-xammal ipəyin istehsalatçısı idi. Avropalılarda ən çox maraqlı oydun Azərbaycan (Şirvan) ipəyi idi. Hələ XV əsrdə İtaliya tacirləri Xəzər dənizində gəmi düzəldirdilər, burada özlərinin fabriyalarını (ticarət mərkəzi) açmışdılar. Onlar Azərbaycanla Avropa arasında ticarət əlaqələrində vasitəçilik edirdilər. İpək-xammal Azərbaycandan Kəşana, Dəməşqə, Bursaya; həm də qərb ölkələrinə daşıyırdı ki, burada da ipəkdən bahalı parçalar hazırlayıb, Venesiyaya "əla barxat" toxumaq üçün göndərirdilər

Gəncə Qızılbaş və Osmanlı imperatorluğu dövründə

verişinə xeyli kömək elədi. Həmçinin Rusiya və Hindistandakı Moğol-Teymur İmperatorluğu (1526-1858) ilə əlaqələr genişləndi. Çoxlu gəlir gətirən tranzit ticarət də Moskva ilə Qızılbaş Dövlətinin bütün ərazisinə yönəldildi.

Zaqafqaziya həm qərb-şərq ticarətində iştirak edirdi, həm də əsas şərq əmtəəsinin-xammal ipəyin istehsalatçısı

qarşı yürüşünün iştirakçısı Uruş bəy Gəncə haqqında məlumat verərək deyir ki, Şirvandan bir qədər qərbdə Gəncə vilayəti yerləşir. Bu bəylərbəyliyinə 7 və ya 8 şəhər daxildir. Gəncə özü isə 225 min nəfər əhalisi olan bir şəhərdir. Şəhər dağlıq ərazidə yerləşir, əhalisi də çox düyüşkəndir. Gəncədə qiymətli tikintilər vardır.

xanla birlikdə osmanlı döyüşçülərinin yolunu kəsdilər və Çıldır yaxınlığında savaşa məğlubiyətə uğradılar.

İrəliləyib qızılbaşların Tiflis qalasını tutan Mustafa paşa Şirvana getdi. İmamqulu xan ona yetişib Əmir xanla və Təbriz valisinin qoşunu ilə birlikdə yenə osmanlı or-

QƏDİM GƏNCƏ: ZƏNGİN TARİX YAŞAMIŞ VƏ YAŞAYAN ŞƏHƏR

Gəncə Osmanlı İmperatorluğu şəhərlərindən biri kimi

idi. Avropalılarda ən çox maraqlı oydun Azərbaycan (Şirvan) ipəyi idi. Hələ XV əsrdə İtaliya tacirləri Xəzər dənizində gəmi düzəldirdilər, burada özlərinin fabriyalarını (ticarət mərkəzi) açmışdılar. Onlar Azərbaycanla Avropa arasında ticarət əlaqələrində vasitəçilik edirdilər. İpək-xammal Azərbaycandan Kəşana, Dəməşqə, Bursaya; həm də qərb ölkələrinə daşıyırdı ki, burada da ipəkdən bahalı parçalar hazırlayıb, Venesiyaya "əla barxat" toxumaq üçün göndərirdilər.

XVI əsrin II yarısının əvvəllərində "Moskovskaya" və "Qolştinskaya" xarici ticarət şirkətləri yaradıldı və bütün ticarət onların əlinə keçməyə başladı.

Təsərrüfat və mədəni cəhətdən möhkəmlənən Azərbaycan Osmanlı Sultanlarının da nəzərini cəlb edirdi. Qızılbaş Dövləti şahı Məhəmməd Xudabəndənin (1578-1588) zəifliyindən istifadə edən III Sultan Murad (1574-1595) bütün Qafqaz ərazisini dövlətinin tərkibinə daxil etmək niyyətində idi. Gəncə də Azərbaycanın digər şəhərləri kimi Osmanlı İmperatorluğu ordusunun hücumuna məruz qaldı. Gəncə bəylərbəyi o vaxt İmamqulu xan idi. 1578-ci ildə Zaqafqaziya Mustafa Paşanın başçılı-

dusunun yolunu kəsdi. Müttəfiqlər qaranlıqdan istifadə edib osmanlı ordusuna zərbə endirmək istəyirdilər. Qızılbaşlar hücumda keçib osmanlı ordusuna zərbə endirdilər və çoxlu qənimətlə geri qayıtdılar. Bunu bilən Mustafa paşa Bəhram paşaya və Osman paşaya təcili qızılbaşlara qarşı hücumda keçməyi əmr etdi. İmamqulu xanın və Əmir xanın qoşunları darmadağın edildi. Mustafa paşa Şirvana yolunu davam elədi.

Tutduğu şəhərlərdə qoşun dəstələri ilə öz adamlarını qoyub Gürcüstandan Ərzuruma getmək istəyən Mustafa paşanın yolunu gürcü çarı Svimonun şah Məhəmməd Xudabəndə Ələmut qalasından həbsdən azad eləmişdi) Svimonun köməyinə Azərbaycan ordusu da gəldi. Gəncə müttəfiqlərin ordularının toplanmış məntəqəsi idi. Buraya Qəzvindən vəliəhd şahzadə Həmzə Mirzə vəziri Mirzə Salmanla və başqa əmirlər də gəlmişdilər. 30000 atlısı və çoxlu piyadası olan birləşmiş Qızılbaş qoşunu osmanlılara həlledici zərbə vurmağa və onları Qafqazdan qovmağa hazır idilər, lakin Osman paşa ilə sərdar Mustafa paşanın köməyinə nərdəyən şir kimi Adil Giray xan onunla birlikdə Krım-tatar 45000 atlısı ilə Dərbənddən keçən Krım tatar xanının oğlu Şirvana gəldilər...

Tutduğu şəhərlərdə qoşun dəstələri ilə öz adamlarını qoyub Gürcüstandan Ərzuruma getmək istəyən Mustafa paşanın yolunu gürcü çarı Svimonun ordusu kəsdi (Svimonu şah Məhəmməd Xudabəndə Ələmut qalasından həbsdən azad eləmişdi) Svimonun köməyinə Azərbaycan ordusu da gəldi. Gəncə müttəfiqlərin ordularının toplanmış məntəqəsi idi. Buraya Qəzvindən vəliəhd şahzadə Həmzə Mirzə vəziri Mirzə Salmanla və başqa əmirlər də gəlmişdilər. 30000 atlısı və çoxlu piyadası olan birləşmiş Qızılbaş qoşunu osmanlılara həlledici zərbə vurmağa və onları Qafqazdan qovmağa hazır idilər, lakin Osman paşa ilə sərdar Mustafa paşanın köməyinə nərdəyən şir kimi Adil Giray xan onunla birlikdə Krım-tatar 45000 atlısı ilə Dərbənddən keçən Krım tatar xanının oğlu Şirvana gəldilər...

(davamı gələn sayımızda)